

ישיבת דרישה

"מחה תמחה את זכר עמלק" על ההתמודדות עם הספק בחיים שלנו

א. בראשית פרק ג' א-יג

והנחש היה ערום מכל חיות השדה אשר עשה ה' אלקים ויאמר אל־האשה אף כִּי־אמר אלקים לא תאכלו מכל עץ הגן: ותאמר האשה אל־הנחש מִפְּרִי עֵץ־הַגֵּן נֹאכַל: ומִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגֵּן אָמַר אֱלֹקִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בוֹ פֶּן־תָּמֹתוּ: ויאמר הנחש אל־האשה לֹא־מוֹת תָּמוּת: כִּי יָדַע אֱלֹקִים כִּי בְיוֹם אֲכַלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקַחוּ עֵינֵיכֶם וְהִייתֶם כַּאֲלֹקִים יָדְעֵי טוֹב וָרָע: ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה־הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מִפְּרִיֹו וְתֹאכַל וַתֵּתֵן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּה ויאכל: ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגורת: וישמעו את־קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלקים בתוך עץ הגן: ויקרא ה' אלקים אל־הָאָדָם ויאמר לוֹ אֵיכָה: ויאמר אֶת־הַקֶּלֶךְ שָׁמַעְתִּי בְּגֵן וְאִירָא כִּי־עִירַם אֲנֹכִי וְאָחַבְא: ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה המן־העץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לִבְלֹתִי אֲכַל־מִמֶּנּוּ אֲכַלְתָּ: ויאמר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִיא נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וְאָכַל: ויאמר ה' אלקים לאשה מה־זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני וְאָכַל:

ב. תלמוד בבלי, חולין דף קל"ט ע"ב

המן מן התורה מנין? 'המן העץ' (בראשית ג', יא)

ג. שמות רבה (וילנא) פרשת בשלח פרשה כו

ויקרא שם המקום ההוא מסה ומריבה, ומה מריבה היתה שם, רבי יהודה ורבי נחמיה ורבינו רבי יהודה אומר אמרו אם רבון הוא על כל המעשים כדרך שהוא רבון עלינו, נעבדנו, ואם לאו נמרד בו. ורבי נחמיה אומר אם מספיק לנו מזונותינו כמלך שהוא שריו במדינה ואין בני המדינה צריכין לו כלום, נעבדנו, ואם לאו נמרד בו. ורבנותינו אמרו אם מהרהרים אנו בלבבנו והוא יודע מה שאנו מהרהרים, נעבדנו, ואם לאו נמרד בו. אמר להם הקדוש ברוך הוא אם בקשתם לבדק אותי יבוא הרשע ויבדק אתכם, מיד ויבא עמלק, מה כתיב שם (שמות יז, ז): הִישׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אֵין וַיָּבֵא עַמְלֵק,

ד. The Road Not Taken, רוברט פרוסט, בתרגומו של אליהו ציפר

Two roads diverged in a yellow wood,
And sorry I could not travel both
And be one traveler, long I stood
And looked down one as far as I could
To where it bent in the undergrowth;

זו דרך פורשה ביער צהוב,
באיזו אבחרה הניחוני לחשב.
האחת, מצעדה הוא ארה,
האחרת נסתרת, בתוככי של מבוק,
בין שיחים תתפתל, ואני כה נבוק.

Then took the other, as just as fair,
And having perhaps the better claim,
Because it was grassy and wanted wear;
Though as for that the passing there
Had worn them really about the same,

כלום הוגן מצדי לבחור באחת,
או שְׁמָא מוֹטָב בְּאַחֶרֶת אֲנֹחַת.
כי עשִׁבִיָּה נָבְהוּ וְעָלוּ,
על נבעולי מזמינה היא – דרכו,
ולו ברגליכם – יבלו.

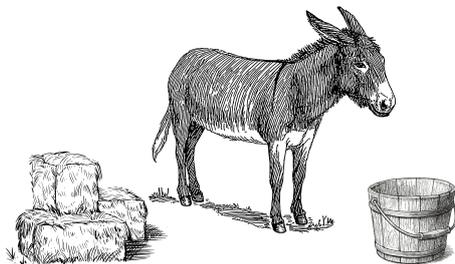
And both that morning equally lay
In leaves no step had trodden black.
Oh, I kept the first for another day!
Yet knowing how way leads on to way,
I doubted if I should ever come back.

ושתייהן נוכח בקר הבקיר,
שחר עליהן צעדי העכיר.
האחת הותרתי ליום האחר,
אך ידעתי כי בעודי בה בוחר,
השניה בספק תותר.

I shall be telling this with a sigh
Somewhere ages and ages hence:
Two roads diverged in a wood, and I--
I took the one less traveled by,
And that has made all the difference.

זאת ספרתי בעודי נאנח,
עדנים חלפו ואילה,
שתי דרכי בין עצים לי עצרת,
צעד בחרתי בפחות מתירת,
בדל הבדל הוא - בין האחת לאחרת.

ה. משל החמור של בורידן

משל מפורסם, הקרוי על שמו של פילוסוף צרפתי בן המאה ה-14, מספר על חמור מסכן, רעב וצמא, עם התלבטות קשה. החמור עמד בין ערימת חציר לדלי מים, במרחק שווה בדיוק משתייהן, ולא הצליח להחליט במה לבחור קודם. מאחר והיה גם צמא וגם רעב, ההתלבטות היתה כבדה ביותר: האם להתחיל עם המים ואחר כך לאכול מהמספוא, או שקודם ללכת לאכול ואז לגשת לשתות מהמים? החמור עמד והתלבט ונשאר במקומו, עד שבסופו של דבר מת מרעב וצמא.

ו. הקדמת הספר "פנטיזם, פלורליזם וכלליות", הרב קלנר

היה זה לפני שנים כשהתבררה לי חשיבות הסוגיה. במספר מסגרות בהן אני נפגש עם הנוער, חשתי בסיכום השנה החברה נחמדים, ויש איזה ברק בעיניים. הם לפעמים גם מתלהבים כשאתה מדבר, אך בסיכומי של דבר אחרי עבודה של שנה שלמה - הכל "כתוב על קרח". לעומק, דבר לא חודר. כי אי שם יש איזו ציפור קטנה בלב, איזו הנחה סמויה, שלפעמים היא מוצהרת וגלויה, שמלחשת: "זה הכל לדעתך", "זה הכל רק לדעתך - ובוודאי ישנו מי שאומר אחרת", "מה שאתה אומר לא יכול להיות בטוח". מבט ספקני ביקורתי שלכאורה אומר דברים לאשורם, אולם תוצאות הדברה היא עמדה נפשית המבטלת לחלוטין את האפשרות למציאות של חיים ערכיים בכלל, כי היא מנטרלת את האפשרות להיות נאמן לשום דבר". הכל מסופק, הכל יחסי, הכל סובייקטיבי, הכל אפשרי. בזאת הולכת ונבנית חברה נטולת מוטיבציה אידיאלסטית ההולכת ומידרדרת במורד שברון ערכיה.

ז. "צדקת הצדיק" אות טז, ר' צדוק הכהן מלובלין

דבר מצוה שעושהו מפני הספק חל עליו קדושת השם יתברך בודאי כיון שצריך לעשותו מפני הספק דוגמת יום טוב שני. ועיין בשבת (כ"ג א) דמברכין אשר קדשנו במצוותיו אספק חוץ מדמאי דרוב עמי הארץ וכו' [...].
וכן מוכח לשון הגמרא (ברכות ב' ב) משעה שקידש היום בערב שבת, עיין שם ברש"י ד"ה משעה, דהיינו בין השמשות וקריו קידש היום בקדושת שבת. [...] דכל שבני ישראל מחמירים על עצמם לעשותו מצוה, נעשה מצוה ויש בו קדושה:

ח. "כלים שבורים", עמ' 21-22, הרב שג"ר

להטלת הספק תפקיד מאזן פרודוקטיבי: היא לא תחנוק את האפשרות להאמין ולחיות את עצמנו, אך תדע ליצור גבולות. המודעות לסתירות תאזן אותנו ותהפוך אותנו לרגישים, מוסריים וענווים. הפלורליזם הפוסטמודרני שולל את האלימות של 'האדם הנאור' שמנסה לכפות את ערכיו על המציאות, אך גם את זו של המאמין הרוצה להשליט את אמונתו על כל העולם כולו. האדם המאמין יאלץ לסגל לעצמו מבט רצינאלי ספקני, מבלי לפגום באמונתו, והצד השני יאלץ להסתגל אל האדם המאמין לא כאל טיפוס פרימיטיבי אלא כבעל אופציה אמיתית לקיום האנושי.

ט. "אהבה, רומנטיקה וברית", מתוך "נהלך ברג"ש", עמ' 284-285, הרב שג"ר

מהו אפוא העיקרון היסודי של הפוסט-מודרניזם? חוסר עיקרון, אקראיות. אלא שהשאלה המכרעת היא, האם הוא נותר כהיעדר וכמחסור; האם האקראיות תביא בהכרח לסתמיות? כאן מתפצלות דרכיהם של הפוסט-מודרניזם הקשה והרך. הקשה מתבצר בעמדת החוסר והשלילה, ובכך גולש לחוסר משמעות ולניהיליזם, לחוסר אמת ולרלטיביזם, להשטחת המציאות ולפירוקה לרסיסים [...]. הפוסטמודרניזם הרך, מנתק בין האקראיות לסתמיות; האחרונה לא מתחייבת מהראשונה. הוא דורש את הנכונות לוותר על האמת ולהסתפק באמת הלוקלית, בצדק הלוקלי, בהתנהלות שאיננה מעבר לעצמה. הוויתור כפול: לא רק ויתור על האמת אלא גם ויתור על הצורך באמת. למשל, מה קורה כשאנחנו מקבלים את עצמנו כפי שאנחנו בתנועה של ויתור, של לוקליות שהיא טוטליות? הוויתור כפול: ויתור על המוחלטיות ובו בזמן ויתור על הצורך במוחלטיות. הוויתור השני, זה שלא עושה עניין מהוויתור הראשון, הוא הוא רגע השחרור מהמועקה. [...] הדבר שמאפשר זאת הוא בדיוק ההימנעות מהצורך באחיזה, בהצדקה, בקריאה בשם האינסוף עצמו. ליתר דיוק, האמת היא התגלות של החיים, לא תנאי להם.

י. "אורות הקודש" חלק א', עמוד רי

מתחילה מתקבלים הלימודים העליונים בתור ספק, הראוי לדון בו, ולהיות נשמע, יובל אולי. הטיפשות המפליגה כל דבר שלא הורגלה בו, סרה מרוח האדם... ולפי המידה שהספק משמש אצלו, הרי הוא זקוק ליראה, שהיא המידה המחזקת את תוכן הספק להכריעו לצד הטוב.